

De lessen van de jaren dertig

„De regering heeft in de eerste plaats zich beijverd, op de uitgaven, voor zover dit kon geschieden zonder vitale belangen te schaden, aanzienlijke besnoeiingen aan te brengen”. Deze uitspraak komt uit de *Miljoenennota 1932*, maar had evengoed van Van der Stee kunnen zijn. Wie zich verdiept in economische beschouwingen uit de „crisisjaren” stuit op méér opvallende overeenkomsten met de hedendaagse economische politiek. Ook toen was het beleid gericht op uitgavenvermindering, een „harde” gulden, inflatiebestrijding, en verlaging van de produktiekosten.

Er zijn natuurlijk belangrijke verschillen tussen de twee depressies die bij een vergelijking in het oog moeten worden gehouden. De omvang van de collectieve sector is thans van een geheel andere orde van grootte dan vijftig jaar geleden. Er zijn nu in de belasting- en sociale-verzekeringssfeer zogenaamde „ingebouwde stabilisatoren” die de pijn van de recessie verzachten. En de economische stagnatie gaat thans eerder met prijsstijgingen gepaard (stagflatie) dan met prijsdalingen, zoals in de jaren dertig. Maar als wij deze verschillen in acht nemen, kan een vergelijking tussen beide crises het inzicht in de huidige problemen vergroten.

De economische politiek van de jaren dertig stond in het teken van de gouden standaard. Evenwicht op de betalingsbalans moest door interne aanpassingen worden bereikt. Een tekort op de lopende rekening en de kapitaalrekening leidde tot uitvoer van goud en, door de koppeling van het binnenlandse geldstelsel met het goud, tot een restrictieve monetaire politiek. De daaruit voortvloeiende prijs- en loondalingen en rentestijging moesten de lopende rekening en kapitaalrekening „van-zelf” verbeteren. De praktijk was echter anders. Nederland handhaafde als een der weinige landen (tot 1936) de gouden standaard en werd door deze „harde gulden”-politiek een duurte-eiland. Voortdurende loon- en prijsdalingen en een sluitende overheidsbegroting werden noodzakelijk om nog enigszins met het buitenland te kunnen concurreren.

In de jaren tachtig lijkt er voor een expansief beleid evenmin ruimte te zijn. Veelvuldig wordt in dit verband op de rente-opdrijvende werking van het overheidsberoep op de kapitaalmarkt en de gevaren van monetaire financiering gewezen. Er is echter een lichtpuntje: het overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans. Dit zou de afhankelijkheid van buitenlands kapitaal kunnen verminderen, waardoor een rentedaling in het verschiet ligt. Niet alleen de binnenlandse investeringen zouden hierdoor worden gestimuleerd, maar ook de financieringsproblematiek van de overheid zou worden verlicht. De taxatie van het kabinet was evenwel anders. Door te revalueren zouden wij de buitenlandse beleggers onze kracht tonen, en tegen soepeler voorwaarden kapitaal kunnen aantrekken. Het is echter de vraag of de economie wel zo krachtig is. De revaluatie is vooral een gevolg van de zwakte van andere landen die niet de voordelen van een gasbel hebben. Het gevaar is niet denkbeeldig dat er, net als in de jaren dertig, „te hoog gegokt” wordt. Als beleggers die mening zijn toegedaan en vroeg of laat een devaluatie verwachten, zullen zij voor hun risico gecompenseerd willen worden door een hoge rente.

De loon- en prijsaanpassingen van de jaren dertig verliepen niet zonder problemen. Tinbergen waarschuwde in die tijd in *ESB* voor de gevolgen: prijs- en loondalingen leiden tot pessimisme, het geld wordt opgepot, de koopkracht wordt aangetast, en afzet en investeringen stagneren 1). De economische geschiedenis van de jaren dertig heeft zijn gelijk bewezen.

Ook thans overheerst de opvatting dat er geen ruimte meer is om de consumptieve bestedingen te stimuleren. Integendeel, er zou meer gespaard moeten worden om het financieringstekort te kunnen dekken uit binnenlandse middelen. Het gevaar dat een sfeer van pessimisme wordt geschapen, wordt hierbij nogal eens uit het oog verloren. De Commissie van Economische Deskundigen benadrukt in haar rapport *Economische groei in de jaren tachtig* het belang van beheersing van de reële arbeidskosten, maar stelt daarnaast dat dit gepaard moet gaan met een stimulerend en activerend overheidsbeleid met betrekking tot de bedrijfsinvesteringen. Zo komt Keynes toch nog even om de hoek kijken.

In internationaal verband was internationale samenwerking een vereiste voor het goed functioneren van de gouden standaard. De praktijk van de jaren dertig was anders. Problemen van landen werden afgewenteld door voortdurende devaluaties die loon- en prijsaanpassingen in de „buitenwereld” noodzakelijk maakten. Veel landen namen hun toevlucht tot protectionistische maatregelen, waarmee werd gezondigd tegen een van de basisprincipes van de gouden standaard: een vrij internationaal handels- en betalingsverkeer.

Ook thans is coördinatie van het beleid van de lidstaten een voorwaarde voor een goede werking van het Europese Monetair Stelsel. De recente aanpassingen van de wisselkoersen hebben aangetoond dat hier nog het een en ander aan schort. De beleidsdoelstellingen van de lidstaten lopen ver uiteen. De integratiegedachte heeft aan betekenis ingeboet. Illustratief is de veelheid van al dan niet verkapte vormen van overheidssteun aan belangrijke nationale industrieën in de EG. Hooglandt, Heusdens en Van der Ven concludeerden in *ESB*: „De vindbaarheid waarmee de lidstaten en ondernemingen op dit terrein te werk zijn gegaan is soms verbluffend”, en verder: „De subsidies hebben geresulteerd in kunstmatige instandhouding van een belangrijke overcapaciteit, die als een donderwolk boven de markt hangt, waardoor een negatieve druk op de prijzen onafgebroken is blijven bestaan” 2). Dat de integratie nog verre van volmaakt is, blijkt ook uit de „concurrentieslag” met de rentestanden. De nadruk die sommige landen leggen op inflatiebestrijding door middel van een restrictief monetair beleid noodzaakt andere landen, ter verdediging van hun valuta, hun rentestand hoog te houden. Een vorm van afwenteling van problemen die ook in de jaren dertig niet vreemd was.

Een van de verschillen tussen nu en de jaren dertig is dat de ideeën van Keynes gemeengoed zijn geworden. Juist in een tijd waarin de keynesiaanse politiek haar deugdelijkheid kan bewijzen staat zij echter aan zware kritiek bloot. De omvang van de collectieve sector, het financieringstekort, de inflatiebestrijding, en de zorg om de betalingsbalans stellen grenzen aan een expansief beleid. De ervaringen van de jaren dertig doen daar niets aan af. Wel heeft de depressie van de jaren dertig duidelijk gemaakt dat problemen in internationale afstemming moeten worden opgelost.

Siebrand wijst er in zijn artikel in dit nummer op dat in het economisch beleid niet mag worden verondersteld dat het buitenland niet reageert. Er dient rekening te worden gehouden met reacties van andere landen. Hij pleit voor een gezamenlijk expansief beleid, gecombineerd met een restrictief loon- en prijsbeleid. Misschien is de keynesiaanse politiek toch niet dood, maar dient zij tot een eigentijdse versie te worden aangepast.

H. Kamps

1) *ESB*, 30 september 1936, blz. 704-705.

2) *ESB*, 16 september 1981, blz. 893 en blz. 895.